

Стаття надійшла до редакції 30.08.2019

Перевірено на плагіат 11.09.2019 р.

унікальність – 98.03 %

<https://doi.org/10.17721/StudLing2019.15.261-276>

УДК 808.1+392.5+393

ОБРЯДОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ ШЛЮБУ: ПЕРЕКЛАДНІ ЕКВІВАЛЕНТИ ПАРЕМІЙ, СЕМАНТИЧНА ДИНАМІКА ТА ЦІННІСНІ КОНЦЕПТИ

Олег Володимирович Тищенко (м. Львів, Україна)

olkotyszczenko@gmail.com

доктор філол. наук, професор,

завідувач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
Університет Св. Кирила та Мефодія в Трнаві (Словаччина)

Марія Степанівна Маланюк (м. Львів, Україна)

maria.malanyuk@gmail.com

старший викладач

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Ірина Адамівна Попко (м. Львів, Україна)

iryuaadamivna@gmail.com

старший викладач

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У статті здійснено семантико-прагматичний аналіз етнокультурних паралелей, пов'язаних із концептосферами ШЛЮБ і ОДРУЖЕННЯ шляхом пошуку міжмовних еквівалентів та аналогів паремій при передачі певного етнокультурного змісту, зв'язаних з ними ціннісних концептів та їх послідовне структурно-семантичне моделювання крізь призму спільної або відмінної внутрішньої форми та з'ясування синонімічних варіантів паремій у зіставному аспекті.

Матеріалом для аналізу слугували словники прислів'їв та приказок, словники діалектів, двомовні фразеологічні словники аналізованих мов, етнографічні описи шлюбного обряду, словники повір'їв та символів.

Згадувана ціннісна спільна складова морально-ціннісної концептуалізації дійсності та спільна інваріантна основа шлюбного обряду набувають відмінної паремійної та образної категоризації, гендерної і соціокультурної маркованості, представлені в стійких висловах, прислів'ях та приказках польської, української,

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Тищенко О. В., Маланюк М. С., Попко І. А. [Тищенко О. В., Маланюк М. С., Попко И. А.],
olkotyszczenko@gmail.com, maria.malanyuk@gmail.com, iryuaadamivna@gmail.com

Обрядова термінологія шлюбу: перекладні еквіваленти паремій, семантична динаміка та ціннісні концепти [Обрядовая терминология брака: межъязыковые эквиваленты паремий, семантическая динамика и ценностные концепты] (Українською / На укр. яз.)

словацької, російської, французької та англійської мов.

На особливу увагу заслуговують ментально-семіотичні кореляти ключових обрядових термінів і зв'язаних з ними символів і концептів, фразеологічних зв'язків, стійких порівнянь, представлені в шлюбній магії та віруваннях.

Предметом аналізу є, зокрема й побутові стереотипи, норми поведінки, пов'язані зі взаєминами між чоловіком і жінкою до і після одруження, осмислювані в універсальних категоріях добра і зла, щастя-нещастя, удачі-неудачі, старого-молодого.

Ціннісно-сміслова домінанта зазначених одиниць вторинного означування зорієнтована на реконструкцію уявлень різних народів про багатство і бідність, своєрідні «пріоритети» при виборі шлюбної пари, вдалий чи невдалий, рівний чи нерівний, ранній і пізній шлюб, головування в сім'ї, особливості прояву чоловічої та жіночої поведінки у сімейному житті, виражені в примовках, прикметах, когнітивних метафоричних моделях емоцій тощо.

Останні відображають різні факти, своєрідні реалії тієї чи тієї культури (матеріальної чи духовної), відомі як безеквівалентна лексика і фразеологія з виразним національно-культурним компонентом семантики.

Ключові слова: акціональний і вербальний план обряду, концептосфера шлюбу, фразема, паремія, структурно-семантична модель, мотивація, стереотипи чоловічої і жіночої поведінки, оцінка, міжмовний еквівалент

THE RITUAL TERMINOLOGY OF MARRIAGE: TRANSLATION EQUIVALENTS, SEMANTIC DYNAMICS AND VALUE CONCEPTS

Oleh V. Tyshszenko (Lviv, Ukraine)

olkotiszczenko@gmail.com

Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Technical Translation
Lviv State University of Life Safety,
University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava

Maria S. Malaniuk (Lviv, Ukraine)

maria.malanyuk@gmail.com

lecturer

Lviv State University of Life Safety

Iryna A. Popko (Lviv, Ukraine)

irynaadamivna@gmail.com

lecturer

Lviv State University of Life Safet

The article presents the semantic and pragmatic analysis of ethno-cultural parallels related to conceptosphere WEDDING and MARRIAGE on the base of searching cross-language

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Tyshszenko O. V., Malaniuk M. S., Popko I. A. [Tyshhenko O. V., Malanjuk M. S., Popko I. A.],
olkotiszczenko@gmail.com, maria.malanyuk@gmail.com, irynaadamivna@gmail.com

The Ritual Terminology of Marriage: Translation Equivalents, Semantic Dynamics and Value Concepts
[Obrjadova terminologija shljubu: perekladni ekvivalenty paremij, semantyczna dynamika ta cinnisni koncepty] (in Ukrainian)

equivalents and analogues to transmit a specific ethno-cultural content, ways of transformations and related value concepts' translation, sequential structural-semantic modeling through the lens of a joint or an inner form; synonymous variants of paroemias are being determined in a comparative perspective.

The material for the analysis was the dictionaries of proverbs, dictionaries of dialects, bilingual phraseological dictionaries of the analyzed languages, and ethnographic descriptions of the marriage ceremony, dictionaries of beliefs and symbols.

Common evaluative component of reality conceptualization studied in the context of paroemia and image categorization, demonstrates different gender and socio-cultural markedness in the sustainable expressions, proverbs and sayings, in Polish, Ukrainian, Slovak, French and English languages.

Special attention is given to the mental-semiotic correlates of key ritual terms and related symbols and concepts, phraseological relations, sustainable comparisons that are presented in the magic marriage and beliefs.

The household contexts and stereotypes, norms of behavior associated with the relationship between man and woman before and after marriage, mentioned in the universal categories of good and evil, happiness and misery, successes, failures, old-young and other nominatively characterized principles of imaginative and accolade nomination are also being analysed.

In some cases, the processes of semantic dynamics and transformation of marriage and ritual realities and symbols in paroemina contexts are studied, alongside with the specifics of the emergence of nomens with secondary evaluative function.

The latter reflects different facts, a kind of reality of a particular culture (material or spiritual), known as nonequivalent vocabulary and phraseology with the national-cultural component of the semantics.

Keywords: *translation equivalents, marriage, ceremony, concept sphere, man's and woman's stereotypes, gender aspect, semantic dynamics.*

ОБРЯДОВАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ БРАКА: МЕЖЪЯЗЫКОВЫЕ ЭКВИВАЛЕНТЫ ПАРЕМИЙ, СЕМАНТИЧЕСКАЯ ДИНАМИКА И ЦЕННОСТНЫЕ КОНЦЕПТЫ

Олег Владимирович Тищенко (г. Львов, Украина)

olkotiszczenko@gmail.com

доктор филол. наук, профессор,

заведующий кафедрой иностранных языков и переводоведения

*Львовский государственный университет безопасности жизнедеятельности,
Университет Св. Кирилла и Мефодия в Трнаве (Словакия)*

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Тищенко О. В., Маланюк М. С., Попко І. А. [Тищенко О. В., Маланюк М. С., Попко І. А.],
olkotiszczenko@gmail.com, maria.malanjuk@gmail.com, irynaadamivna@gmail.com

**Обрядова термінологія шлюбу: перекладні еквіваленти паремій, семантична динаміка та ціннісні
концепти [Обрядовая терминология брака: межъязыковые эквиваленты паремий, семантическая
динамика и ценностные концепты]** (Українською / На укр. яз.)

Мария Степановна Маланюк (г. Львов, Украина)

maria.malanyuk@gmail.com

старший преподаватель

Львовский государственный университет безопасности жизнедеятельности

Ирина Адамовна Попко (г. Львов, Украина)

irynaadamivna@gmail.com

старший преподаватель

Львовский государственный университет безопасности жизнедеятельности

В статье осуществлен семантико-прагматический анализ этнокультурных параллелей, связанных с концептосферой БРАК, описана национально-культурная специфика межъязыковых эквивалентов паремий в польском, украинском, словацком, русском, французском и английском языках, предложено их структурно-семантическое моделирование, синонимические варианты и ценностно-смысловые доминанты.

Материалом исследования послужили словари пословиц и поговорок, диалектные фразеологические словари, этнографические работы, словари символов и верований.

С опорой на инвариантную структуру свадебного обряда и особенности семейно-брачных отношений в той или иной лингвокультуре рассмотрены терминология и символическая функция предметов свадебного обряда, специфика отражения в знаках вторичной образной номинации отношений между супругами до и после брака в категориях добра и зла, счастья-несчастья, удачи-неудачи, старого и молодого и других семантических оппозиций и концептов (дарения, приданого, сватовства и проч.).

Ценностно-смысловая концептуализация паремий в сопоставляемых языках ориентирована на реконструкцию представлений о богатстве и бедности, равном и неравном, раннем и позднем браке, своеобразных приоритетах при выборе спутника жизни, главенства в семье, стереотипах мужского и женского поведения.

Мотивационные модели и специфика объективации внутренней формы этих единиц отражены в пословицах и вербальных формулах, приметах, запретах и рекомендациях, когнитивно-метафорических моделях представления эмоций, наборе функционально-стилистических средств (антитезах, контекстуальных антонимах и культурных коннотациях знаков вторичной номинации и т.д.).

Предложенный подход опирается на теорию этнолингвистики, методику структурно-семантического моделирования фразем и паремий, отдельные положения лингвоконцептологии и сопоставительного анализа, прагматики фольклорного текста.

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Tyshszenko O. V., Malaniuk M. S., Popko I. A. [Tyshhenko O. V., Malanjuk M. S., Popko I. A.],
olkotiszczenko@gmail.com, maria.malanyuk@gmail.com, irynaadamivna@gmail.com

The Ritual Terminology of Marriage: Translation Equivalents, Semantic Dynamics and Value Concepts [Obrjadova terminologija shljubu: perekladni ekvivalenty paremij, semantyczna dynamika ta cinnisni koncepty] (in Ukrainian)

Ключевые слова: *акциональный и вербальный план обряда, концептосфера брака, фразема, паремия, структурно-семантическая модель, мотивация, бытовые стереотипы мужского и женского поведения, оценка, межъязыковой эквивалент.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. До шлюбу як соціокультурного і семіотичного феномену в різних аспектах звертаються представники етнолінгвістики, етнології, етнопедagogіки, культурної антропології. Російська дослідниця А. Бабичева запропонувала фреймове моделювання шлюбу в російській та англійській лінгвокультурах, де розглянула процеси семантичної динаміки і трансформації певних обрядових комплексів, дій, виконавців, локусів [Бабичева 2007, с. 8]. Словацький етнолог К. Беньова звертає увагу на соціальний статус і роль жінки в економічному і культурному контексті в оперті на певні okazіональні її стани – дівочтво, одруження, материнство [Veřová 2010, s. 162-163].

Аналіз останніх наукових публікацій з теми дослідження. Помітною особливістю обрядових термінів, на яку вже давно звернули увагу дослідники культурної лексики (Л. Ларіна, П. Романюк, О. Чайка), є полісемантичність, синонімія та експресивність, останні також можуть утворювати певну таксономію системно зв'язаних між собою одиниць та тематичних груп, з-поміж яких особливе місце посідають назви самого весільного обряду і його елементів, назви обрядових страв і головних уборів, назви предметів, що використовуються з обрядовою метою, назви обрядових дій, назви приданого і дарів тощо [див.: Романюк 1984, с. 9]. Помітним є брак таких етнолінгвістичних порівнянь з метою виявлення аломорфних культурних рис при зіставленні споріднених і неблизькоспоріднених обрядових комплексів і мотивів. Певне виключення у цьому плані становлять деякі дисертації українських мовознавців (О. Харлай, О. Чайка, Л. Пулатова та ін.), присвячені шлюбній і весільній обрядовості. Так, Л. Пулатова розглядає українські та німецькі фразеологізми в межах таких фразео-тематичних груп, як «дошлюбні стосунки молоді», «зовнішність молоді», «внутрішній світ майбутнього подружжя», «вибір шлюбної пари» [Пулатова 2008, с. 72]. Системний і

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Тищенко О. В., Маланюк М. С., Попко І. А. [Тищенко О. В., Маланюк М. С., Попко И. А.],
olkotiszczenko@gmail.com, maria.malanjuk@gmail.com, irynaadamivna@gmail.com

Обрядова термінологія шлюбу: перекладні еквіваленти паремій, семантична динаміка та ціннісні концепти [Обрядовая терминология брака: межъязыковые эквиваленты паремий, семантическая динамика и ценностные концепты] [Українського / На укр. яз.]

комплексний компаративний аналіз обрядової фразеології двох чи декількох мов здійснили такі дослідники, як Г. Абрамова, Д. Антонякова, А. Мазасєва, лексичні і фразеологічні номінації на позначення різних видів шлюбу і позашлюбних взаємин і стосунків в чеській, англійській та українській мовах розглянула О. Харлай; у межах однієї мови чи в діалектній системі певної мови – Т. Голева, Л. Ларіна, Л. Таратінова, Н. Пупенко, В. Шевченко та ін. Слід згадати і про дотичні до тематики шлюбу опрацювання стереотипів родинної спорідненості (В. Бурак), засоби вираження когнітивної ситуації матримоніального стану (В. Якуба).

Мета і завдання дослідження. Автори цих рядків звертають увагу на особливості мовної концептуалізації ШЛЮБУ і шлюбних взаємин між чоловіком і жінкою саме в наївній картині світу кількох слов'янських мов у зіставленні з англійською та французькою в оперті на етнографічний матеріал, зокрема й тексти вірувань та народних прикмет. Адже суто акціональний і предметний код багатьох ритуалів, при відмінності культурних традицій в територіальному, генетично, регіональному вимірі, мають спільні, інваріантні вербально-семіотичні й когнітивно-дискурсивні елементи свого вираження. А подекуди і спільні культурні стереотипи і символи (норми, прескрипції, заборони і рекомендації, не зважаючи на значну варіативність свого фразеологічного чи паремійного оформлення чи модифікації ключового змісту в тій чи іншій мові.). Так, наприклад, в усіх без винятку обстежуваних культурах в тій чи іншій мірі представлені обрядові семантими обдарування і наділення приданим, ідеї рівного і нерівного шлюбу (за майновою або віковою ознакою), гендерна нерівність, яка виражається в універсальній для багатьох культур і мов ідеї «підкаблучників» тощо.

Спільним виявляється семіотичний простір весілля (уявлення про свій і чужий простір, внутрішні і зовнішні локуси, концепт дороги, зустрічі, перешкоди на шляху весільної процесії чи зустріч з певними персонажами або істотами, які виконують ту чи іншу роль (вимагають викуп, виконують якусь символічну функцію). Пор. роль *сажотруса* у весільному обряді британців, свині чи зайця, які перебігають дорогу весільній процесії, засвідчених вербально в деяких англійських і російських ідіомах (*The swine has run through it* “про невдалий шлюб”); яке

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Tyshschenko O. V., Malaniuk M. S., Popko I. A. [Tyshhenko O. V., Malanjuk M. S., Popko I. A.],
olkotiszczenko@gmail.com, maria.malanjuk@gmail.com, irynaadamivna@gmail.com

The Ritual Terminology of Marriage: Translation Equivalents, Semantic Dynamics and Value Concepts [Obrjadova terminologija shljubu: perekladni ekvivalenty paremij, semantyczna dynamika ta cinnisni koncepty] (in Ukrainian)

сягає північного повір'я згідно з яким свиня, що перебігає дорогу весільній процесії, символізує невдачу *The swine has run through it of a marriage gone wrong*. (From the northern belief that it was unlucky for swine to cross the path in front of a wedding party) [TETM, p. 397] і т.ін.

Отже, **об'єкт пропонованої розвідки** – пошук етнокультурних паралелей, пов'язаних із концептосферами ШЛЮБ і ОДРУЖЕННЯ шляхом виявлення міжмовних еквівалентів та аналогів для передачі певного етнокультурного змісту і зв'язаних з ними ціннісних концептів та їх послідовне структурно-семантичне моделювання крізь призму спільної або відмінної внутрішньої форми, з'ясування синонімічних варіантів паремій у зіставному аспекті.

Предметом аналізу є також і побутові контексти й стереотипи, норми поведінки, пов'язані зі взаєминами між чоловіком і жінкою до і після одруження, осмислюваних в універсальних категоріях добра і зла, щастя-нещастя, удачі-неудачі, старого-молодого.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З передшлюбного етапу обряду згадаємо деякі французькі номінації на тлі ідеї флірту, пов'язані із залицанням, які концептуалізують ідею свого, домістикованого простору: *courir après les femmes* (дослівно: бігати за жінками), *faire sa cour* – дослівно: робити свій двір, *faire la cour* – робити двір, *Aller de la brune à la blonde* (дослівно: ходити від брюнетки до блондинки), [*courtiser la brune et la blonde*] – “ганятися за кожною спідницею”, де компонент *courtiser* має значення “залицятися до жінок”, “бути підлабузником”, “намагатися підкорити когось лестощами”. Згідно з традицією найбільш поширеним способом залицання у французів було запрошення до танцю. В етнографічних працях представлені деякі трансформовані, наближені до сучасності варіанти дій і знаків уваги, як, наприклад, “дуже скромні закохані кидали в обличчя коханим букети ягід або зеленого горошку в хустинці”.

В Провансі кидають маленькі камінці. Також закохані дівчата могли красти годинник або ніж [Amours 2004, p. 30–31].

Народна свідомість зафіксувала ставлення до матеріальних компонентів обряду й компонентів шлюбного обряду в різний спосіб. Так, в польській народній свідомості при виборі шлюбної пари ставлення до

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Тищенко О. В., Маланюк М. С., Попко І. А. [Тищенко О. В., Маланюк М. С., Попко И. А.],
olkotiszczenko@gmail.com, maria.malanjuk@gmail.com, irynaadamivna@gmail.com

Обрядова термінологія шлюбу: перекладні еквіваленти паремій, семантична динаміка та ціннісні концепти [Обрядовая терминология брака: межъязыковые эквиваленты паремий, семантическая динамика и ценностные концепты] (Українською / На укр. яз.)

них радше нейтральне, ніж визначальне, оскільки не завжди можна сподіватися на обіцяне: *Gdzie wiana niema, tam swatowie nie natrętni, Majątek nie potrzebuje swatów, Kiedy się swatał, czwórka koni latal, a gdy się ożenił, czapka buty latal* [NKPP III, s. 356], яке має своїм відповідником-аналогом український вислів: *Як змовляють – сто коней дають, а як змовляють чортма й одного*, засвідчені у словнику Б. Грінченка [Словарь 2, с. 167]. Однак шлюб з розрахунку не завжди є виправданим: *A jak konkurują, cukierki kurują, a jak się ożenią, to chleba żalują* [NKPP III, s. 941].

В українській діалектній фразеології Наддніпрянщини ця ідея виражається досить яскраво, доля і щастя в подружньому житті вважаються важливішими, ніж придане: *Не даруй міні, мамо, скриню, а даруй долю щасливу, Не дай, ньєко, в скрині нічого, а дай доленьку щасливу* [МСППрНН, с. 28]. Окремі регіональні контексти вказують на те, що краса і кохання важливіші, ніж віно, придане, і ця ідея яскраво виражена і в словацькій, і в українській лінгвокультурі: *Гарна дівка – половина приданого* [МСППрНН, с. 38], *Не бери придане – бери дівчину кохану*, словацьк. *Dobrá žena nepotrebuje vena, Čo by bol toľký v zlate ako v blate, ešte bych ho nechcela ! Neberie paničku, ale ladičku, Neberie paničku, ale truhličku* [Záturecký 2018, s. 51], де словацьке *truhlička* становить зменшувальну форму від *truhla* “скриня”, “придане”, яке вважається запозиченням з чеської мови. У польській мовній свідомості закріпилися позитивна маркованість шлюбу по любові, а не з матеріальних міркувань: *Wyjdę za mąż, choćby on był w jednej koszuli, Żebym o jednej koszulinie miał wziąć moją Kunusię, to ją poślubię*. Порівняймо російські образні вислови, співвіднесені з ідеєю чорного і рослинним кодом: *Выходит на ботвинью* “одружуватися з незаможним”. СБГ 3, 87 [БСРпог, с. 57], *Выходит на чёрную капусту* з таким самим значенням (брянські говори) СБГ 3, 87 [БСРпог, с. 276].

На думку українського етнографа В. Охрїмовича, акти обдарування разом з традиційними обрядами перепою і презвою слід вважати пережитками давнього викрадення. Принагідно відзначимо, що обряд перепою як форма вираження урегулювання стосунків між протилежними родами, дуже давній. Про це свідчить встановлений дослідниками етимологічний зв'язок понять пити – поїти (лити) та співати (рос. петь –

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Tyshszenko O. V., Malaniuk M. S., Popko I. A. [Tyshhenko O. V., Malanjuk M. S., Popko I. A.],
olkotiszczenko@gmail.com, maria.malanjuk@gmail.com, irynaadamivna@gmail.com

The Ritual Terminology of Marriage: Translation Equivalents, Semantic Dynamics and Value Concepts
[Obrjadova terminologija shljubu: perekladni ekvivalenty paremij, semantyczna dynamika ta cinnisni
koncepty] (in Ukrainian)

“славити”, “закликати богів”), а також існуючий праслов’янський паралелізм похідних *daǫǫ – *riǫǫ – *piti як близькість *riǫǫ до обміну дарами (див.: Иванов 1975: 54, 56). На Поліссі діалектна назва *переній* має кілька взаємопов’язаних значень: 1) “обряд пропивання молодої, момент, коли п’ють за здоров’я молодої і передають дарунки для неї”, 2) “обдаровування молодих”, 3) “обрядова зупинка весільного поїзда з метою одержання викупу” [див.: Тищенко 2001, с. 38].

У французькій етнокультурі звичаєвість викупів практично не представлена, проте наявні деякі мотиви, згідно з якими рішення батька віддати свою дочку заміж представлено як *продаж винограду*: “Amener le père à marier sa fille, ou à vendre sa vigne, comme disait les plaisants du village, n’est pas l’affaire d’un instant” [Amours 2004, p. 30]. Проте подарунки напередодні весілля у французів, як і інших європейських народів, були обов’язовим атрибутом, про що свідчить такий контекст: *La veille du mariage, la cérémonie des livrées se déroule chez la jeune fille. Selon un rite codifié et bien connu pour les environs de La Châtre, on lui offre des cadeaux appelés livrées*. З нього випливає, що у французів напередодні весілля відбувається церемонія вручення подарунків (дослівно: *доставлення товару: des livrées* у домі молодої [Amours 2004, p. 30]. У французькій лінгвокультурі подарунком від молодого нареченій були тувельки, які молодий мав сам купити, і це весільне взуття означало закріплення майбутнього шлюбного союзу [Amours 2004, p. 29]. Промовистим у французькій весільній обрядовості є термін на позначення дружби з боку молодого (un *garçon d’honneur* – дружба молодого, дослівно- почесний хлопець, або *chausseur*, дослівно – той, хто виготовляє взуття), внутрішня форма якого пов’язується зі традицією, за якою, саме дружка ховав тувельки молодої, а потім віддавав їх, виймаючи викуп [Amours 2004, p. 29].

Давні уявлення про невістку як про чужу людину відображають слов’янські етикетні і ритуальні звичаї, на які звернула увагу Л.Виноградова. Коли невістка перший раз заходила в дім чоловіка, їй заборонялось наступати на поріг, вона перескакувала через нього або її переносив через поріг старший сват, дружка або ж сам молодий; цікаво, що у сербів, навпаки, дівчина плювала на поріг або била його ногами,

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Тищенко О. В., Маланюк М. С., Попко І. А. [Тищенко О. В., Маланюк М. С., Попко И. А.],
olkotiszczenko@gmail.com, maria.malanjuk@gmail.com, irynaadamivna@gmail.com

Обрядова термінологія шлюбу: перекладні еквіваленти паремій, семантична динаміка та ціннісні концепти [Обрядовая терминология брака: межъязыковые эквиваленты паремий, семантическая динамика и ценностные концепты] (Українською / На укр. яз.)

промоляючи магічну примовку: *Сви под ногу, ја – преко ногу - всі під ногу, а я поверх ноги*, щоб усіма керувати, верховодити в хаті. Подібні прагмени засвідчені і в українців – *Твоя хата, а мій верх* – промовляла, коли перший раз заходила до хати невістка [Виноградова 2000, с. 326]. Українці вірили, якщо невістка загляне до печі, коли вперше приступить до хати, то свекруха (мати чоловіка) помре. Згідно з французькими звичаями, якщо молодому хлопцеві пропонують у гостях у дівчини *смажене курча*, або *омлет, tenir la queue de la poêle* (дослівно –тримати ручку сковороди), це означає “заправляти”, “верховодити”, “вести господарство”, а на знак відмови в одруженні чоловікові подають трохи сиру і горіхи.

До речі, в деяких місцевостях Росії молода невістка, щоб мати владу над домашніми, при перших відвідинах дому чоловіка, промовляє: *“Первак, другая, третья, цыц – мне одной дом”* [СОАН, с. 186].

Окремо слід відзначити такі образні контексти, де нерівний шлюб пов'язується з віковими особливостями наречених. Так, у польській лінгвокультурі, як і в українській, шлюб старого з молодою засуджується (у цьому разі звертається увага і на різний вік, і на характер, і на психіку, внутрішні особливості). Стилiстичні фігури, на які такі прислів'я виникають в польській мові, це передусім антитези, оксюморони, контекстуальні антоніми: (шалений кінь і старий віз, кінь, на якому старий, що одружився на молодій, прямує до пекла, чіпець і борода, вогонь і вода, старе і молоде вино, молода жінка – отрута для старого): *Jak się stary z młodom żeni, to się dziabeł raduje* [НКРР III, р. 942], *Kiedy się stary z młodą ożeni, tedy właśnie jakoby w stary wóz szalone koni założył* [НКРР III, р. 943], *Ożenił się stary z młodą, ucierał jej gębę brodą* [НКРР III, р. 945], *Gdzie mąż stary, żona młoda, każe czepiec, słucha broda* [НКРР III, р. 954], *Jak ogień bywa z wodę, tak i stary z młodą żoną* [НКРР III, р. 955], *młoda żona ma trzy światy ze starym mężem* [НКРР III, р. 957], *młoda żona staremu trucizna / karoca do nieba, Staremu mężczyźnie młoda żona to konik, na którym on do piekła jedzie* [НКРР III, р. 957], *Wino stare, szuka stara, tym nie skodzą lata, ale kto starą żonę pojmie, temu szkoda świata* [НКРР III, р. 960]. В українській етнокультурі відповідники на позначення таких культурних денотатів мотивовані образами тварин, як це маємо у М. Номиса та Б. Грінченка: *Чешиися кінь з конем, віл з волем, а свиня об тин, як нема з*

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Tyshszenko O. V., Malaniuk M. S., Popko I. A. [Tyshhenko O. V., Malanjuk M. S., Popko I. A.],
olkotiszczenko@gmail.com, maria.malanjuk@gmail.com, irynaadamivna@gmail.com

The Ritual Terminology of Marriage: Translation Equivalents, Semantic Dynamics and Value Concepts
[Obrjadova terminologija shljubu: perekladni ekvivalenty paremij, semantyczna dynamika ta cinnisni
koncepty] (in Ukrainian)

ким [Номис, с. 42]. В діалектній фразеології російської мови виявлено ще й такі формули-застереження: *Запрягай дровню, ищи себе ровню*: совет жениху или невесте на равный брак [ФСРГ сиб., с. 80]. Французькі паремії також об'єктивують образи рівного шлюбу *Les meilleurs mariages se font entre pareils*. Найкраще одруження – коли одружуються рівні. В англomовній версії для передачі цього культурного змісту функціонує вислів *A mad horse and a rotten harrow are soon parted of an ill-matched marriage* – Досл. Шалений кінь та гнила борона швидко розлучаються – про нерівний шлюб [ТЕТМ, р. 179]; у цьому разі мотив номінації передається через несумісність символічних артефактів і характерів подружжя.

До цієї фразео-семантичної і паремійної групи належать ще ряд висловів, які означають ситуацію, коли дружина головує в сім'ї, а чоловік їй підпорядковується, є “підкаблучником”. Мотив “підкаблучника” у зіставлених лінгвокультурах концептуалізується по-різному. Так, у чеській і словацькій мовах він представлений через образ жіночого головного убору, в якому начебто ходить чоловік *v čepci chodí* (“Dá se ženě říditi”), те ж саме маємо в польській *w czepcu chodzi* <...> [Česka příslovi 1911 I, s. 92]. В українській етнокультурі ця ідея передається традиційними символами влади і знаками матеріальної культури, національно-культурними реаліями: *Іван носить плахту, а Настя булаву, Там макогін блудить, де макітра рядить – погано там в сім'ї, де верховодить жінка, а не чоловік*, де чоловічим образом слугує макогін, а жіночим макітра (щоправда, така послідовність іноді порушується). В польській етнокультурі образи є досить подібними: *Wszystko tam błędzi, gdzie kądziel mieczem rządzi* [NKPP II, s. 120], *Jest niewiast tak wiele, Co się do miecza rodzą, mężów do kądziele* [NKPP II, s. 52], кудель і прядіння також були суто жіночими, а не чоловічими заняттями.

За подібною структурно-семантичною моделлю утворені і словацькі вислови (нарізно характеризуються лише відповідні образно-предметні конкретизатори у їхньому складі, що представляють згадані символи влади). Останні можуть бути виражені через тваринну символіку: корова і віл, курка і півень, чоловічі і жіночі предмети одягу, чоловічі і жіночі заняття і предмети ткацького ремесла, реалії матеріальної культури

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Тищенко О. В., Маланюк М. С., Попко І. А. [Тищенко О. В., Маланюк М. С., Попко И. А.],
olkotiszczenko@gmail.com, maria.malanjuk@gmail.com, irynaadamivna@gmail.com

Обрядова термінологія шлюбу: перекладні еквіваленти паремій, семантична динаміка та ціннісні концепти [Обрядовая терминология брака: межъязыковые эквиваленты паремий, семантическая динамика и ценностные концепты] [Українського / На укр. яз.]

(*praslicu*) *kytla/gate, kytla/nohavice*): *Chytila praslicu, podoprela boky, a on, neboráčik, ešte sa jej prosí! Ona nosí klobúk, Všade sa sukne ženy drží, Beda tomu domovi, kde rozkazuje krava volovi. – Beda tomu dvorovi, kde rozkazuje krava volovi, Beda tomu domu, kde chlap nosí kytlu a žena gate. – Beda tomu domu, kde chlap nosí kytlu a žena nohavice. – Beda tomu domu, kde muž nosí praslicu a žena palicu* [Záturecký, s. 55]. Звернімо увагу на інші синонімічні вислови (з варіативністю компонентного лексичного складу), пов'язані зі стереотипами чоловічого і жіночого: *Nedal pánboh svini rohy, ani žene mužské nohy, Kdže baba rondzi, tam lem čort blondzi., Nešťastný taký dom býva, kde kohút mlčí a sliepka spieva. – Nešťastný taký dom býva, kde kohút mlčí a sliepka kričí. – Nešťastný taký dom býva, kde kohút kotkodáka a sliepka kikirika*. Згадаємо і деякі російські і українські культурно-символічні факти, зокрема: *Средний у ноги женщины перст очень длинен – поведет власть над мужем* [СОАН, с. 120].

Шлюб **ранній – пізній** (*Gdy prędkie śluby, posagu zguby, Późne małżeństwo – wczesne sieroty*, словацьк. *Pozdné ženenie – hotové siroty*, рос. *Свадьба скорая, что вода поляя* [БСРП, с. 786], словацьк. *Kto sa zavčasu ožení, ako čo by včas ráno vstal* [Záturecký, s. 48]; **добровільний – недобровільний, вдалий-невдалий** (з примусу, часто маркований негативно, пов'язаний з гріхом, відступом від морально-етичних приписів, норм), як це маємо в польській: *Lepiej żywcem kłaść się w grób, niż przymusowo zawrzeć ślub, Przymuszone śluby – niewolnicze kluby, Ślub musowy – dół grobowy, Ślub przyniewolony – grzech nieprzebacony, Małżeństwo poniewolne nieucieszne (niewesołe)*, словацьк. *Kto sa žení, devät razy sa šalie, Vstávaj včas ráno, a žeň sa v mladosti*.

З іронічною конотацією осмислюється у прислів'ях і приказках західних слов'ян життя після шлюбу, Наприклад, в словацькій мові актуалізується образ жіночого головного убору, що символізує незайманість, цнотливість: *V parte anjel a čert v čerpi – V viníci anjel, a v činíci čort*. Подібним є асоціативно-метонімічний образ віна як весілля загалом: *Čert po vene, keď niet boha pri žene* [Záturecký, s. 54].

Негативна оцінка одруження також представлена і в деяких словацьких контекстах, де фігурує образ ПЕКЛА: *Ožeň sa, doskáčeš; nebudeš ty viac strungy preskakovať! Ožeň sa, obes sa, na jedno ti padne, vezmi*

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Tyshsenco O. V., Malaniuk M. S., Popko I. A. [Tyshhenko O. V., Malanjuk M. S., Popko I. A.],
olkotiszczenko@gmail.com, maria.malanjuk@gmail.com, irynaadamivna@gmail.com

The Ritual Terminology of Marriage: Translation Equivalents, Semantic Dynamics and Value Concepts
[Obrjadova terminologija shljubu: perekladni ekvivalenty paremij, semantyczna dynamika ta cinnisni
koncepty] (in Ukrainian)

mrcha ženu, do pekla ťa vtiahne. До того ж погана, зла дружина у словацькій мовній картині світу також порівнюється з хрином: *Kto má mrcha ženu, netreba mu chrenu, iskrí sa mu v očiach.* – *Kto má raracha za ženu, netreba mu chrenu.* – *Kto nemá chrenu, nech si vezme zlú ženu, Štyri volky sivé, chytro sa to minie, ale mrcha žena dlho trvať bude* [Záturecký, s. 54].

Звернемо увагу і на деякі тілесні метафори у зв'язку з когнітивною категоризацією емоцій (зокрема й метафору низу, вираженою через предикати *spucnutumu/onucnutumu*): *Wilczyisko się ożeniło i uszy opuściło* [NKPP III, p. 246], *Kto światowe ma wesele, dozna potem smutku wiele, wesele światowe oczy zamyka, boleść otwiera* [NKPP III, s. 638], словацк. *Svadba bude za deň za dva, a bieda naveky*, яке дослідники вважають калькою з польської мови [Záturecký, s. 51], *Dost' času je dva roky pred smrťou sa oženit', Kto sa oženil, môže oľutovať; kto sa neoženil, oľutuje* [Záturecký, s. 48].

В словацькій лінгвокультурі також представлена ціннісна метафора НИЗУ як спосіб маркування невдалого одруження, щоправда, замість антропоморфного соматичного коду, як це маємо в польській мові (образ опущених додолу вух), тут представлений тваринний код (порівняння з гусак, який опустив свої крила над водою від смутку, що походить зі словацької весільної пісні): *Čože tí zvýšili, čo sa poženili? Ako hus nad vodou krídla ovesili* – жартівливе порівняння одруженого хлопця зі згорбленим, з піджатим хвостом псом: *Ó, znati, znati, ktorý je ženatý: skrčí sa, zhrbí sa ako pes kudlatý* [Záturecký, s. 54].

Отже, спільна інваріантна основа шлюбного ритуалу в різних етнокультурах дає підстави розглядати засоби їх мовної концептуалізації, з'ясовувати спільні та відмінні обрядово-символічні дії і функції ритуальних предметів у складі паремійних та фразео-семантичних груп зіставлюваних мов. Прагматична складова шлюбного обряду дає змогу виділити вербальні формули і примовки, які відображають особливості символіки обрядів того чи того етносу та зв'язані з ними культурні стереотипи, прикмети, заборони, поведінкові табу. Ціннісно-сміслова домінанта зазначених мовних одиниць зорієнтована на реконструкцію уявлень різних народів про багатство і своєрідні “пріоритети” при виборі шлюбної пари, вдалих чи невдалих, рівний чи нерівний, ранній і пізній шлюб, головування в сім'ї, особливості прояву чоловічої та жіночої

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Тищенко О. В., Маланюк М. С., Попко І. А. [Тищенко О. В., Маланюк М. С., Попко И. А.],
olkotiszczenko@gmail.com, maria.malanjuk@gmail.com, irynaadamivna@gmail.com

Обрядова термінологія шлюбу: перекладні еквіваленти паремій, семантична динаміка та ціннісні концепти [Обрядовая терминология брака: межъязыковые эквиваленты паремий, семантическая динамика и ценностные концепты] (Українською / На укр. яз.)

поведінки у сімейному житті. Образно-стилістичні засоби, мотиваційні домінанти, зокрема й когнітивні метафори, дають змогу моделювати етнокультурні смисли й концептосфери традиційної родинної обрядовості і виявляти наявні між ними відмінності на рівні зовнішньої і внутрішньої форми культурних знаків. Зазначений підхід є особливо цінним при зіставленні фактів мови традиційної народної культури різних етносів в контексті тези про “європейськість слов’янства” (Є. Бартмінський), що передбачає аналіз обрядових і культурних реалій культури західних слов’ян у їх зіставленні з романськими і германськими мовними і культурними фактами в їх порівняльно-історичному і контрастивному аспектах.

Література:

1. Бабичева, А. С. Фрейм “свадьба” в английской и русской лингвокультурах (Дисс. канд. филол. Наук), Волгоград, 2007.
2. Виноградова, Л. Н. «Новобрачная в доме мужа: стереотипы этикетного и ритуального поведения.» *Логический анализ языка* (2000): 325–331.
3. Пулатова, Л. Й. «Типологія весільних обрядових фразем в українській та німецькій мовах.» (Дис. канд. філ. наук, Київ, 2008), 201.
4. Романюк, П. Ф. «Лексика некалендарных обрядов Правобережного Полесья (на материале свадебного обряда).» (Дисс. канд. филол. наук, Киев, 1984), 294.
5. Тищенко, О. В. «Термінологічна номінація концепта “дар” у слов’янських мовах (на матеріалі обрядової родинної лексики).» *Вісник Київського лінгвістичного ун-ту. Серія Філологія* 2 (2001): 36–43.
6. Veřová, K. «Žena v tradičnej kultúre Slovenska: menštruácia, panenstvo, materstvo (so zameraním na nečistotu a tabu).» *ANTROPOWEBZIN* 3 (2010): 161–168.

Джерела ілюстративного матеріалу

7. Грінченко, Б. Д. *Словарь української мови* (Київ, 1907), т. 1-4.

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Tyshchenko O. V., Malaniuk M. S., Popko I. A. [Tyshhenko O. V., Malanjuk M. S., Popko I. A.],
olkotiszczenko@gmail.com, maria.malanjuk@gmail.com, irynaadamivna@gmail.com

The Ritual Terminology of Marriage: Translation Equivalents, Semantic Dynamics and Value Concepts [Obrijadova terminologija shljubu: perekladni ekvivalenty paremij, semantyczna dynamika ta cinnisni koncepty] (in Ukrainian)

8. Мокиенко, В. М., Николаева, Т. Г. *Большой словарь русских поговорок* (Москва, 2007), (БСРпог.).
9. *Мудре слово. Прислів'я та приказки в говірках Нижньої Наддніпряниці* (Запоріжжя, 1992), (МСППрНН).
10. Номис, М. *Українські приказки, прислів'я і таке інше* (Київ: Либідь, 2004), 768 (Номис).
11. Подвысоцкий, А. И. *Словарь областного архангельского наречия в его бытовом и этнографическом применении* (Санкт-Петербург: второго отделения Имп. Акад. наук, 1885), 198 (Тип. Императорской Академии наук). (СОАН)
12. Федоров, А. И. *Фразеологический словарь русских говоров Сибири* (Новосибирск: Наука, 1983), 232 (ФСРГсиб.).
13. Adolf Peter Zátarecký. *Slovenské prislovia, porekadlá, úslovia a hádanky* (Bratislava: Tatran, 2018), 315 (Zátarecký).
14. «Amours et mariages en France d'autrefois.» *Archives et Culture* (2004): 30–31 (Amours 2004).
15. Flajhans, V. *Česka příslovi. Sbirka příslovi, prupovedi lidu českého v cechach, na Morave a v Slezsku* (Praha, 1911), D.1-2 (Česka příslovi 1911).
16. Krzyżanowski, J., Swirko, S. *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich* (Warszawa, 1969), (NKPP).
17. Wilkinson, P. R. *A thesaurus of traditional English metaphors* (London; New York: Routledge, 1993), 490 (TETM).

References

1. Babicheva, A. S. «Frejm “svad'ba” v anglijskoj i ruskoj lingvokul'turah [= Frame “Wedding” in English and Russian Linguistic Cultures].» (Diss. kand. filol. nauk, Volgograd, 2007) (In Russ.).
2. Vinogradova, L. N. «Novobrachnaja v dome muzha: stereotypy etiketnogo i ritual'nogo povedenija [=The Bride in her Husband's House: Stereotypes of Etiquette and Ritual behavior].» *Logicheskij analiz jazyka* (2000): 325–331 (In Russ.).
3. Pulatova, L. J. «Tipologija vesil'nih obrjadovih frazem v ukraïns'kij ta nimec'kij movah [= A typology of ritual phrases in Russian and German].» (Dis. kand. filol. nauk, Kyiv, 2008), 201 (In Ukr.).
4. Romanjuk, P. F. «Leksika nekalendarnyh obrjadov Pravoberezhnogo Poles'ja (na materiale svadebnogo obrjada) [= Vocabulary Non-calendar Rites of Right-

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Тищенко О. В., Маланюк М. С., Попко І. А. [Тищенко О. В., Маланюк М. С., Попко И. А.],
olkotiszczenko@gmail.com, maria.malanjuk@gmail.com, irynaadamivna@gmail.com

Обрядова термінологія шлюбу: перекладні еквіваленти паремій, семантична динаміка та ціннісні концепти [Обрядовая терминология брака: межъязыковые эквиваленты паремий, семантическая динамика и ценностные концепты] (Українського / На укр. яз.)

- Bank Polissya (on the material of the wedding ceremony)]» (Diss. kand. filol. nauk, Kiev, 1984), 294 (In Russ.).
5. Tishhenko, O. V. «Terminologichna nominacija koncepta “dar” u slov’jans’kih movah (na materiali obrjadovoï rodinnoï leksiki) [= Terminological Nomination of the Concept “Gift” in Slavic Languages (on the material of the family ritual vocabulary)]». *Visnik Kiïvs’kogo lingvistichnogo in-tu. Serija Filologija* 2 (2001): 36–43. (In Ukr.).
  6. Beňová, K. «Žena v tradičnej kultúre Slovenska: menštruácia, panenstvo, materstvo (so zameraním na nečistotu a tabu).» *ANTROPOWEBZIN* 3 (2010): 161–168.
  7. Grinchenko, B. D. *Slovar’ ukrains’ki movi* [= *Dictionary of Ukrainian Language*], (Kyiv, 1907): T.1-4 (In Ukr.).
  8. Mokienko, V. M. «Bol’shoj slovar’ russkih pogovorok [Large Dictionary of Russian Proverbs] ». – Moskva,(2007). (In Russ.).
  9. *Mudre Slovo. Pryslivja ta prykazky v govirkah Nyzhnoi Naddnyprianshchyny* [= *Wise Words. Proverbs and Sayings in Dialects of the Lower Dnieper*] (Zaporizzja, 1992) (In Ukr.).
  10. Nomys, M. *Ukrayins’ki prykazky, prysliv’ya i take inshe* [= *Ukrainian sayings, proverbs and so on*] (Kyiv: Lybid’, 2004), 768 (In Ukr.).
  11. Podvysockij, A. I. *Slovar’ oblastnogo arhangel’skogo narechija v ego bytovom i jetnograficheskom primenenii.*[= *The dictionary of the regional Arkhangelsk dialect in its everyday and ethnographic application*] (Sankt-Peterburg: vtorogo otd-nija Imp. Akad. Nauk, 1885): 198 (In Russ.).
  12. Fedorov, A. I. *Frazeologicheskij slovar’ russkih govorov Sibiri* [= *Phraseological Dictionary of Russian dialects of Siberia*], Novosibirsk: Nauka, 1983): 232 (In Russ.).
  13. Adolf Peter Záturecký. *Slovenské prislovia, porekadlá, úslovía a hádanky* (Bratislava: Tatran, 2018), 315 (Záturecký).
  14. «Amours et mariages en France d’autrefois.» *Archives et Culture* (2004): 30–31 (Amours 2004).
  15. Flajhans, V. *Česka příslovi. Sbirka příslovi, prupovedi lidu českého v cechach, na Morave a v Slezsku* (Praha, 1911), D.1-2 (Česka příslovi 1911).
  16. Krzyżanowski, J., Swirko, S. *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich* (Warszawa, 1969), (NKPP).
  17. Wilkinson, P. R. *A thesaurus of traditional English metaphors* (London; New York: Routledge, 1993), 490 (TETM).

Actual Problems of Linguistics [Aktual’ni problemy movoznavstva]

© Tyshscentko O. V., Malaniuk M. S., Popko I. A. [Tyshhenko O. V., Malanjuk M. S., Popko I. A.],
 olkoitiszczenko@gmail.com, maria.malanjuk@gmail.com, irynaadamivna@gmail.com

The Ritual Terminology of Marriage: Translation Equivalents, Semantic Dynamics and Value Concepts [Obrjadova terminologija shljubu: perekladni ekvivalenty paremij, semantyczna dynamika ta cinnisni koncepty] (in Ukrainian)